

Abstract

RhetoricaScandinavica, ISBN 1397-0534

No 55, 2010, pp. 34--53

Publisher: Retorikförlaget AB

Author Jan Grue, Oslo University.

Title “Topical Reproduction: Three Press Releases on Disability” [Topisk reproduksjon. Tre pressemeldinger om funksjonshemming].

Abstract The article is a case study of three press releases from one Norwegian ministry and two NGOs in connection with a proposal for a new anti-discrimination and accessibility act: The Ministry of Children and Equality, the Norwegian Federation of Organizations of Disabled People, and the Norwegian Association of Disabled. The analysis focuses on shared topoi as an indicator of consensus and shared doxa. Both NGOs largely employ the same topoi as the ministry, but establish a distinct rhetorical position through the use of personal voice as a framing device. In this way, they suggest an independent position without actually challenging the topics or premises of future debate.

Keywords topoi, disability, discourse, NGOs, social model, medical model, false dichotomies.

*Jan Grue er doktorgradskandidat ved språkprogrammet ved humanistisk fakultet, Universitet i Oslo, og ansatt som stipendiat ved forskningsprosjektet "Rehabilitering som konflikt" ved Høyskolen i Oslo.
E-post: jangrue@gmail.com*

Jan Grue:

Topisk reproduksjon

Tre pressemeldinger om funksjonshemming

Artikkelen er en casestudie av pressemeldinger fra tre norske aktører i statlig og sivil sektor i forbindelse med forslag til ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov: Barne- og likestillingsdepartementet (BLD), Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO) og Norges Handikapforbund (NHF). Analysen fokuserer på delte topoi som indikator på delt doxa og underliggende konsensus. De to organisasjonene i sivil sektor benytter i stor grad de samme topoi som den statlige aktøren, men differensierer seg ved å benytte den personlige stemme som fortolkningsramme. De etablerer dermed autonome retoriske posisjoner uten å måtte produsere store mengder tekst, men endrer heller ikke premissene for den videre debatten i vesentlig grad.

Hvordan kan en organisasjons retoriske posisjon opprettholdes når de institusjonelle avsenderne arbeider med begrensede ressurser og under sterkt tidspress? For de fleste ikke-statlige organisasjoner (*non-governmental organisations*, NGOer) har dette lenge vært en viktig problemstilling. En NGO er avhengig av pressedekning og synlighet i media for å kunne øve politisk innflytelse; med andre ord har det avgjørende betydning at organisasjon markerer sin posisjon raskt og tydelig i forbindelse med aktuelle saker. Denne utfordringen har ikke blitt mindre relevant etter fremveksten av internett som nyhetsmedium – tvert imot. Når journalister arbeider med knappere frister blir det dårligere tid til å oppsøke kilder, og insentivet til å benytte seg av lett tilgjengelige pressemeldinger og uttalelser desto sterkere. En NGO med knapp tilgang på arbeidskraft blir der-

med, når det er nødvendig å kommentere eller reagere på en politisk sak, nødt til å gjøre mye med lite. *Noe* må sies hvis organisasjonens posisjon på feltet skal opprettholdes. En hovedtese i denne artikkelen er at anvendelse av personlige stemmer, dvs. gestaltning av individuelle personaer i teksten, er en foretrukket strategi under slike omstendigheter. Denne strategien blir imidlertid av begrenset verdi når den led-sages av topisk reproduksjon. De underliggende forutsetningene for videre debatt forblir uendret selv om *inntrykket* av meningsbrytning formidles.

Topoi er et stadig relevant tema i retorikkforskningen; Jonas Gabrielsens *Topik*, som har både taksonomiske og aktualiserende ambisjoner, eksemplifiserer dette. Jeg tror imidlertid at topikkens *diskursive* dimensjoner ikke har blitt tilstrekkelig utforsket, og at det kan utvikles en fruktbar tilnæringsmåte ved å fokusere på spørsmålet om hva topografien i en tekst sier om dens diskursive tilhørighet og dreining. Topoi er i analytisk sammenheng et egnet verktøy for å identifisere diskursivt sammenfall i tekster som tilsynelatende fremviser markerte forskjeller. Det er naturligvis ikke gitt at tekster med samme diskursive tilknytning fremmer samme posisjon, men når det gjelder visse temaer er diskursiv tilknytning en god indikator på tekstenes retoriske kraft. Funksjonshemming er et godt eksempel; det var med gjennombruddet av en *sosial diskurs* og tilhørende *rettferdighets-* og *likestillingstopoi* at den rådende *medisinske diskursen* ble vesentlig utfordret.

Jeg forbereder her grunnen for en analyse av tre pressemeldinger som ble sendt ut i forbindelse med fremlegget av et lovforslag: Den norske diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, som trådte i kraft 1.1.2009². Gruppen som skal beskyttes mot diskriminering og sikres bedre tilgjengelighet er mennesker med nedsatt funksjonsevne. Loven er en nyvinning i norsk sammenheng, og dermed også en eksepsjonell, *newsworthy* begivenhet på funksjonshemmedefeltet. Som sådan utgjør den et godt case: Hvis funksjonshemmedes organisasjoner vil bli tatt på alvor, kan de vanskelig unnlate å kommentere en slik begivenhet. Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO) og Norges Handikapforbund (NHF) er paradigmatisk eksempler på slike institusjonelle aktører. De er politisk sentrale paraplyorganisasjoner som, direkte eller indirekte, svarer for mennesker med en rekke diagnoser (NHF primært rullestolbrukere, FFO et bredt spekter av funksjonshemmede og kronisk syke). Av denne grunn står de også i konstant fare for å strekkes for tynt. Retoriske situasjoner som krever deres oppmerksomhet oppstår på en lang rekke samfunnsområder. Det kan i parentes bemerkes at organisasjonene representerer relativt sett svake grupper (med tanke på levekår / økonomi), som i svært høy grad påvirkes av statlige initiativ på disse områdene, og at organisasjonene derfor fyller en politisk viktig rolle.

Min diskusjon av hvordan disse organisasjonene løser sine retoriske utfordrin-

- 1 Jonas Gabrielsen, *Topik - Ekskursjoner i den retoriske toposlære* (Retorikforlaget, 2008).
- 2 Til opplysning: Analysen er utarbeidet som en del av mitt doktorgradsprosjekt, som omhandler ulike diskurser og virkelighetsforståelser på funksjonshemmedefeltet. Prosjektet inkluderer en mer omfattende analyse av den aktuelle loven, samt en beskrivelse av de diskursive forholdene i Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon. (Se: Jan Grue, "Critical Discourse Analysis, Topoi and Mystification: Disability Policy Documents from a Norwegian Ngo," *Discourse Studies* 11, no. 3 (2009).)

ger, og av noen sannsynlige konsekvenser av valgene de foretar, vil i tillegg til topoi involvere etos og persona, to begreper jeg tidligere har diskutert i *Rhetorica Scandinavica* forbindelse med *filmanmeldelser*³. I den sammenhengen hevdet jeg at individuelle avsendere som skriver innenfor en institusjonell ramme (i dette tilfellet en avis) befinner seg i en situasjon der etos på mange måter befinner seg utenfor deres kontroll. En filmanmeldelse skrives av en enkelt avsender, men redaksjonen og desken er med på å forme uttrykket. Etos er dermed også knyttet til *avisens* posisjon. Dersom anmelder X ikke var i stand til å utføre sine oppgaver, kunne anmelder Y ha fylt den samme spalteplassen uten store problemer. Den avgjørende kommunikative prosessen består ikke i at anmelderen anmelder filmen, men i at avisen gjør det. Denne artikkelen viderefører resonnetet: I organisasjoners pressemeldinger er en sterk personlig stemme, en iscenesatt persona, et grep som styrker institusjonell etos. Taktisk bruk av persona kan kamuflere høy grad av topisk reproduksjon, slik at tekster uttrykker relativt sammenfallende politisk-ideologiske posisjoner fremstår som mer distinkte enn de egentlig er.

Implikasjonene av dette tør være klare. Størsteparten av tekster vi som mediebrukere utsettes for hver dag formidles innenfor institusjonelle rammer. Vi sorterer dem ofte etter persona, indikert ved hjelp av portretter og navn, enten disse kommer i form av bylines eller sitathenvisninger. Retorisk analyse henfaller lett til diskusjon av individuelle avsendere – og dette er naturlig når eksemplene som brukes er klassiske eller velkjente tekster skrevet av navngitte individer. Men denne analytiske tommelfingerregelen tar ikke høyde for at det er organisasjonen, firmaet eller etaten som er hovedavsender, at det er andre tekstprodusenter inne i bildet enn det mest synlige navnet, og at tekstene kan være sammensatt av tematiske blokker – topoi – som gir bestemmende rammer for argumentasjonen.

Topoi som diskursiv størrelse

Det finnes en rekke taksonomier over topoi, som har fulgt med i den retoriske verktøykassen minst siden Aristoteles. Dette skaper visse problemer. For å sitere Jonas Gabrielsen:

En af årsagerne til topikkens flertydighed skal søges i selve begrebet 'topik'. Termen topik er afledt af det græske 'topos', der direkte oversat betyder 'sted'. Det er med andre ord en metaforisk bestemmelse – og ikke en egentlig diskursiv definition – der har formet vores forståelse af topikken i de næsten 2500 år, begrebet har været en del af den retoriske fagtradition.⁴

Selv foretar Gabrielsen en analyse der topoi knyttes hhv. til *inventio*, til *copia*, til *argumentatio* og til *doxa*: Topikken kan være en ressurs for kreativ produksjon, en

3 Jan Grue: "Filmanmeldelsens Retorikk," *Rhetorica Scandinavica* 42 (2007). Jeg bruker persona-begrepet iflg. Roger D. Cherry, "Ethos Versus Persona: Self-Representation in Written Discourse," *Written Communication* 15, no. 3 (1998 [1988]).

4 Gabrielsen, *Topik*, 11.

kunnskapsbase, et begrunnelsesarkiv og en faktor som styrker forbindelsen til publikum, for å nevne noe. Dette betegner Gabrielsen som ulike topiske *fasetter*, ikke gjensidig utelukkende arter topoi.

Til sammenligning velger Jens Kjeldsen i sin *Retorikk i vår tid* et noe strengere kategorisystem:

På tross av en viss uklarhet kan vi skille mellom tre former for topoi: 1) De strukturelle topoi er en form for mentale kart, lister eller skjemaer som dirigerer en talers søken etter materiale og argumenter, 2) Formale topoi er en form for grunnleggende argumenter eller formelle tenkemåter som ligger til grunn for konkrete argumenter, 3) De innholdsmessige topoi er forskjellige former for faste uttrykk, argumenter og tenkemåter.⁵

Øivind Andersen holder på sin side på et skille mellom en *dialektisk-formal* og en *litterær-innholdsmessig pol* i toposbegrepet⁶, men knytter likevel begrepet tett opptil inventio, og bevarer dermed helhetsinntrykket av topoi som en ressurs for retorik. Dette er et inntrykk som bekrefte gjennom bøker som Ole Tøgebys *Steder i bevidsthedens landskap*⁷, en innføring i topisk tenkning som kulminerer med Tøgebys *topostre*, en grafisk fremstilling der taleskriveren kan bevege seg gjennom et stadig mer finmasket hierarki av formelle og innholdsmessige kategorier inntil han eller hun finner den roten eller grenen som behøves for det retoriske formålet.

Innenfor dette perspektivet blir topoi qua *analytisk* størrelse gjerne et middel til å rekonstruere avsenders intensjoner og kreative prosess. Dette er en fristelse jeg skal forsøke å unngå i det følgende, ettersom jeg i stedet ønsker å fokusere på topikkens diskursive aspekt. Med dette mener jeg at vi ved å kartlegge topoi i en tekst kan si noe om tekstens diskursive tilknytning; innen funksjonshemmingsfeltet vil for eksempel det å argumentere med basis i et *rettferdighetstopos* ofte være med på å knytte teksten an til en likestillings- eller menneskerettighetsdiskurs: ”Funksjonshemmede må beskyttes mot diskriminering”, ”funksjonshemmede fortjener samfunnsdeltakere på like vilkår”, ”samfunnets utestengning må ta slutt”, etc.. Å velge den (i Kjeldsens terminologi) formale rettferdighetstoposen er et *diskursivt* valg.

Denne formen for analyse er imidlertid også knyttet til Stephen Toulmins toposforståelse, der topoi primært fungerer som argumentbindere:

Within argumentation theory, ‘topoi’ or ‘loci’ can be described as parts of argumentation which belong to the obligatory, either explicit or inferable premises. They are the content-related warrant or ‘conclusion rules’ which connect the argument or arguments with the conclusion, the claim. As such, they justify the transition from the argument or arguments to the conclusion.⁸

5 Jens Kjeldsen, *Retorikk i vår tid: En innføring i moderne retorisk teori* ([Oslo]: Spartacus, 2006), 151-52.

6 Øivind Andersen, *I retorikkens hage* (Oslo: Universitetsforlaget, 1995), 154.

7 Ole Tøgeby, *Steder i bevidsthedens landskab - grene på ideernes træ* (Aarhus: Aarhus universitetsforlag, 2009).

8 Se: Ruth Wodak og Michael Meyer (red), *Methods of Critical Discourse Analysis* (London: Sage, 2001).

Denne overgangen fra premisser til konklusjon, *hjemlingen* av argumentet, er blant den retoriske tekstens viktigste brennpunkter. Funksjonshemming kan, i likhet med de fleste andre politiske temaer, gjøres til gjenstand for radikalt varierende argumentasjonskjeder. Legen og aktivisten kan møtes for å snakke om det samme emnet, men legge til grunn så forskjellige topoi at dialog i praksis vil være umulig. Kontrasten mellom å se funksjonshemming som kroppslig svikt og som samfunnsmessig svikt er bare to eksempler på dette.

Mitt fokus i det påfølgende vil med andre ord være på topoi som hjemler. Jeg vil også støtte meg på Mats Rosengren, som med referanse til Chaim Perelman anfører innholdsmessige topoi som et sentralt verktøy i kartleggingen av rådende *doxa* innenfor en gitt gruppe:

Ett grundantagande i den topiska metoden är att man söker efter de diskursiva elementen innom en *doxa*, samt at dessa element kan förstås som en samling til varandra relaterade idéer, föreställningar, antaganden och så vidare. Kan man beskriva hur dessa relationer ser ut, den struktur de bildar, så kan man också säga något intressant om den *doxa* man undersöker.⁹

Med andre ord: De diskursive elementene innenfor en sosialt, politisk eller ideologisk avgrenset *doxa* nedfeller seg i tekstenes topoi. Denne tilnærmingen er for Jonas Gabrielsen mer bakenforliggende kognitiv enn den er strategisk-retorisk, fordi de enkelte topoi blir liggende ”på et så fundamentalt nivå, at de ikke nødvendigvis er synlige for dem, der anvender dem. Topikken muliggjør imidlertid, at vi kan verbalisere disse i utgangspunktet tavs, kulturelle antagelser og præferencer.”¹⁰ Hvis vi først begynner å verbalisere disse antakelsene og preferansene, hvis vi foretar en undersøkelse av *doxa* gjennom topoi, forsøker vi imidlertid nødvendigvis å gjøre grunnleggende kulturelle eller ideologiske premisser til gjenstand for kritisk analyse, og en slik analyse av argumentasjonsstyrer faktorer vil alltid ha en retorisk dimensjon.

En debatt der de deltagende tekstene forholder seg til et noenlunde homogent sett med topoi vil også uttrykke og reprodusere en noenlunde homogen *doxa*. Dette vil i sin tur sette rammene for hvordan debatten kan utvikle seg og hva slags endringer den kan føre til. Det kan naturligvis eksistere sterk uenighet innen en gruppe som deler *doxa*, men de felles premissene er likevel med på å definere og avgrense rommet for legitim debatt. Mer konkret: På funksjonshemmingsfeltet vil det være vanskelig for en ikke-statlig organisasjon som FFO å introdusere radikale endringer i *doxa* – og med det en progressiv politisk agenda – så lenge tilfanget av topoi i stor grad overlapper med statens eksisterende virkeområder.

Funksjonshemmingens retoriske topografi

Den moderne debatten om funksjonshemmedes politiske rettigheter kan spores til-

9 Mats Rosengren, *Doxologi - En essä om kunskap* (Retorikförlaget, 2008), 93.

10 Gabrielsen, *Topik*, 66.

bake til opplysningstidens Frankrike¹¹, men i denne sammenhengen er det mest relevant å vise til at omfattende antidiskrimineringslovgivning som identifiserer funksjonshemmede som en egen gruppe har blitt innført i en rekke land de siste par tiår, bl.a. USA i 1990 og i Storbritannia i 1995¹². Utover 1990-tallet ble om anti-diskriminerings- og rettferdighetstopoi mer vanlige begrep også i Norge, som i likhet med de andre skandinaviske landene tradisjonelt har brukt velferdspolitiske virkemidler (for eksempel økonomisk omfordeling og utbygging av helsetjenester) for å bedre funksjonshemmedes situasjon.

Den stadig sterkere betydningen av rettighetstenkning har endret funksjonshemmedefeltets retoriske topografi. Et borgerrettslig vern mot diskriminering følger av en annen argumentasjonsrekke enn trygderettigheter, og bidrar blant annet til å gjøre funksjonshemming qua identitetspolitisk kategori mer analog med etnisitet og seksuell orientering enn med for eksempel midlertidig sykdom. Funksjonshemmedes organisasjoner er klare over denne parallellens politiske potensial, og anvender ofte *loci communes* fra amerikansk borgerrettighetskamp ("likhet for loven", "full samfunnsdeltakelse", "nothing about us without us"). Slik forsøker en del aktører å endre funksjonshemmingens status fra medisinsk-byråkratisk kategori forbundet med passive roller (pasient, trygdemottaker) til politisk-sosial kategori forbundet med aktive roller (aktivist, demonstrant, handlende rettssubjekt). Det er omstridt hvorvidt denne tilnærmingen er ønskelig og egnet for alle grupper funksjonshemmede, men at den har blitt mer utbredt er uomtvistelig. Med henvisning til Michel Foucault kan det hevdes at funksjonshemmedebevegelsen forsøker å gjøre om på institusjonelle maktstrukturer – og et retorisk regime – som har vært hegemoniske siden langt tilbake på 1800-tallet¹³. Ved å etablere en posisjon der funksjonshemmede deres organisasjoner etablerer en alternativ selvrepresentasjon etableres motmakt i et system der det å være funksjonshemmet primært har gått ut på å bli snakket om, av byråkrater, leger, terapeuter og andre profesjonsutøvere. Omstrukturen av feltet handler til dels om å finne frem til nye, troverdige stemmer¹⁴, og følgelig også å gjøre stemmene hørbare og talerne synlige.

Det er her verdt å merke seg at den store spennvidden i retoriske tilnærminger til politiske spørsmål som angår funksjonshemmede dels er mulig fordi "funksjonshemming" er en løselig definert kategori, og at "funksjonshemmede" utgjør en svært heterogen gruppe. Mennesker med omfattende fysiske og mentale funksjonsnedsettelse¹⁵ inngår i kategorien, men det gjør også mennesker med kroniske (men

11 Julia Kristeva et al., *Brev til presidenten: Om mennesker med funksjonshemming* (Oslo: Cappelen akademisk forl., 2008).

12 Se: Barne- og likestillingsdepartementet, "Om Lov Om Forbud Mot Diskriminering På Grunn Av Nedsatt Funksjonsevne (Diskriminerings- Og Tilgjengelighetsloven)," ed. Barne- og likestillingsdepartementet (Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet, 2008).

13 Se for eksempel: Michel Foucault, *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason* (New York: Vintage, 1973); Foucault, *The Birth of the Clinic; an Archaeology of Medical Perception* (New York: Pantheon Books, 1973).

14 Det er neppe tilfeldig at funksjonshemmedeaktivismens gjennombrudd i etterkrigstiden, fremfor alt i USA, har gått hånd i hånd med utgivelsen av et stort antall selvbiografier.

15 Jeg skal ikke gå i detalj hva angår skillet mellom funksjonsnedsettelse (på engelsk: *impair-*

ikke uheldredelige) sykdommer, og mennesker med skader eller sykdommer som i praksis har minimal eller begrenset betydning for livssituasjonen som helhet¹⁶. Å skulle definere funksjonshemning er og blir svært problematisk, ettersom ulike grupper har sterke interesser knyttet til ulike årsaksforklaringer og konsekvenser: De medisinske, de relasjonelle, de psykososiale og de økonomiske eller klassemessige aspektene ved funksjonshemning kan alle være relevante for å beskrive fenomenet i detalj. Hvilke argumenter som til enhver tid er rådende kan dermed variere i stor grad. Trekker vi opp et større historisk og geografisk lerret må vi også inkorporere kulturelle og religiøse årsaksforklaringer¹⁷.

Det er derfor ikke underlig at sammenhengen mellom funksjonshemning og diskriminering hører sammen har vært gjenstand for en omfattende debatt. Argumenter til *fordel* for antidiskrimineringslovgivning kan ta utgangspunkt i den tidligere nevnte analogien med andre utsatte eller marginaliserte grupper, for eksempel etniske minoriteter eller homofile. Funksjonshemmede er en diskriminert gruppe, og trenger særskilt, lovfestet vern. Argumenter *mot* slik lovgivning kan ta utgangspunkt i konsekvenser. For eksempel har den økonomiske situasjonen for amerikanske funksjonshemmede (inkludert sysselsetting) ikke bedret seg vesentlig siden innføringen av Americans With Disabilities Act i 1990, bl.a. fordi det kan være svært ressurskrevende å gå rettens vei, og fordi arbeidsgiveres økonomiske interesser bidro til en kraftig innsnevring da loven skulle tolkes i domstolene¹⁸. Lovfestet antidiskriminering får ikke nødvendigvis sin ønskede virkning, ettersom bestemmelsene alltid må avprøves i konkrete domsavsigelser og byråkratiske beslutninger, der de blir vektet mot andre gruppers interesser.

Slike argumenter tar utgangspunkt i ulike konseptuelle forståelsesrammer og baserer seg på ulike topoi – ikke bare *rettferdighet*, men også *kompensasjon* (dypsett: ikke bare like for like, men også ulike for ulike). Prinsipielt sett kan funksjonshemning defineres som et minoritetspolitisk kjennetegn, noe den norske Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon går langt i retning av å gjøre gjennom en programfestet beskrivelse av funksjonshemning som en *konflikt* mellom individets forutsetninger og samfunnets krav. Med et slikt perspektiv kan det synes naturlig å beskytte den utsatte parten i konflikten gjennom lovgivning – økonomisk omfordeling vil fremstå som et mer utilstrekkelig virkemiddel, gitt at konflikten har motstridende interesser. Slik tenkning forbindes ofte med den *sosiale modellen* for

ment) og funksjonshemning (engelsk: *disability*), annet enn for å påpeke at den første kategorien er sterkere knyttet til kroppens kapasiteter og funksjoner, mens den andre kategorien i de aller fleste moderne forståelser involverer samhandling mellom individ og samfunn.

16 Se Funksjonshemmedes Fellesorganisasjons hjemmeside, <http://www.ffo.no/> for en oversikt over diagnoser og funksjonsnedsettelse.

17 Se: Lars Grue, *Funksjonshemmet er bare et ord* (Oslo: Abstrakt forlag, 2004); Henri-Jacques Stiker, *A History of Disability, Corporealities* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999 [1982]).

18 Linda Hamilton Krieger, *Backlash against the ADA: Reinterpreting Disability Rights* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2003); Ruth Colker, *The Disability Pendulum: The First Decade of the Americans with Disabilities Act, Critical America* (New York: New York University Press, 2005).

funksjonshemming, som ble utviklet, dels på marxistisk grunnlag, av britiske forskere og aktivister på 1970-tallet¹⁹. Forkjemperne for denne modellen hevder, med varierende styrkegrad, at a) *funksjonshemming* er en sosialt konstruert form for undertrykkelse som retter seg mot b) mennesker med *funksjonsnedsettelse*, og at det å tilhøre gruppe b) ikke har noen intern årsakssammenheng med å bli utsatt for fenomen a). Undertrykkelsen har i denne tenkningen historisk sett tatt form av segregering på arbeidsmarkedet: Bare individer som fyller visse fysiske krav (evnen til å gå i trapper, godt syn, god hørsel, god utholdenhet) kvalifiserer til reelt og sosialt anerkjent lønnsarbeid.

Fra et annet perspektiv kan funksjonshemming sees som en livssituasjon der samfunnets strukturer og kroppens begrensninger begge inngår som viktige faktorer. Det å ha en kropp som er vesentlig skadet eller svekket i forhold til gjennomsnittet i et gitt samfunn vil i seg selv være problematisk, men problemene kan forverres eller begrenses avhengig av hvordan samfunnet organiserer arbeidslivet, familiestrukturene osv. Lovfestede rettigheter, for eksempel til en fysisk tilrettelagt arbeidsplass, vil inngå som én faktor med betydning for funksjonshemmedes livssituasjon, men sosiale og interaksjonelle faktorer som i liten grad kan påvirkes gjennom lovgivning vil være av vel så store betydning²⁰.

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven: Topoi og doxa

Denne redegjørelsen var ment som en innføring i en kompleks politisk situasjon: Det finnes mange steder der deliberativ argumentasjon knyttet til funksjonshemming kan begynne. En funksjonshemmingstopikk i inventio-forstand, altså en liste over potensielle kilder til stoff om funksjonshemming, vil måtte inkludere nærmest samtlige samfunnsområder, og på langt de fleste av disse områdene vil spørsmål kunne vinkles på ulike måter. Medisinsk behandling kan være et gode eller et normativt påbud; endringer av de fysiske omgivelsene kan være en grunnleggende politisk rettighet eller en innrømmelse foretatt av staten etter de nødvendige budsjett-prioriteringer. En politisk organisasjon som Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon har derfor mange saker å uttale seg om. Tabellen neste side viser områdene der FFO har skrevet høringsuttalelser til statlige lovforslag og andre initiativer:

Jeg tar med denne tabellen fordi høringsuttalelsene, som sjelden er kortere enn femseks sider, og som kan være opp mot 20-30 sider, indikerer omfanget av FFOs retoriske aktivitet. Pressemeldingene, som er kortere og langt større i antall, er vanskeligere å få oversikt over. De fordeler seg imidlertid over de samme tematiske områdene, som i stor grad samsvarer med den norske statens aktivitet overfor funksjonshemmede. FFO står med andre ord overfor utfordringen om å matche de statlige

19 Michael Oliver, *The Politics of Disablement, Critical Texts in Social Work and the Welfare State* (London: MacMillan Press, 1990).

20 Se: Tom Shakespeare, *Disability Rights and Wrongs* (London: Routledge, 2006); Carol Thomas, *Female Forms: Experiencing and Understanding Disability, Disability, Human Rights and Society* (Buckingham: Open University Press, 1999); Susan Wendell, *The Rejected Body: Feminist Philosophical Reflections on Disability* (New York: Routledge, 1996).

	2005	2006	2007	I alt
Organisasjonsliv	-	3	3	6
Oppvekst	3	-	2	5
Tilgjengelighet	7	6	7	20
Selvstendig dagligliv	5	5	4	14
Utdanning	5	1	4	10
Europa	1	-	-	1
Arbeid	1	-	5	6
Velferd	1	2	-	3
Helse	7	11	9	27
I alt	30	28	34	92

initiativene, og å markere en tydelig politisk-retorisk posisjon. Det hører med til historien at FFO har blitt kritisert for ikke å gå tydelig nok ut i offentligheten, for eksempel ved å benytte seg av demonstrasjoner. Norges Handikapforbund, hvis pressemelding også inngår i materialet, var tidligere medlem i FFO, men meldte seg ut bl.a. på grunn av uenighet om politisk profil. Per i dag indikerer FFO at *påvirkningsarbeid* er organisasjonens viktigste utadrettede oppgave. Retorikk står med andre ord sentralt. Men hva slags posisjoner er det de retoriske grepene markerer?

Her er det vanskelig å unngå noen normative betraktninger. Det er ikke nødvendigvis ønskelig for en organisasjon som FFO å legge seg på en sterk konfliktlinje. Rettferdighets- og kompensasjonstopoi må aktiveres og implementeres i den politiske prosessen. Samtidig ligger det innebygd i den norske korporative modellen en fare for at progressive endringer på funksjonshemmedefeltet vil bli vanskeligere å få gjennomført jo tettere NGOene på feltet legger seg opptil statens posisjon, all den tid større tilgjengelighet og mer omfattende rettigheter krever store økonomiske ressurser. Uenighet er ikke i seg selv verdifullt, men i forbindelse med politisk, sosialt eller økonomisk utsatte grupper stilling må det påpekes at sterke representanter for deres interesser er et politisk gode, og at dette godet vil påvirke vurderingen av NGOenes retoriske strategier.

Med denne problematikken in mente kan vi nærme oss den konkrete saken: Fremlegget til en ny norsk diskriminerings- og tilgjengelighetslov fra Barne- og likestillingsdepartementet, Odelstingsproposisjon 44 (2007-2008): ”Om lov om forbud mot diskriminering på grunnlag av nedsatt funksjonsevne”. Den skal gjelde ”på alle samfunnsområder med unntak av familieliv og andre forhold av personlig karakter”, og inkluderer direkte og indirekte diskriminering som sentrale begreper. Bredten i tematikken gjør det dermed interessant å se hva henholdsvis Barne- og likestillingsdepartement og de to organisasjonene for funksjonshemmede vektlegger i

sine pressemeldinger, ut fra en grunnantakelse om at aktører vil ha som hovedmål å fremme sin politiske posisjon i slike tekster.

Barne- og likestillingsdepartementet (appendiks A):

BLDs pressemelding fokuserer på tilgjengelighetssiden av lovforslaget; tekstlig sett markeres dette gjennom et innledende sitat fra barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt der det universelle aspektet ved lovforslaget legges frem i form av en hjemmel: ”Alle har samme rett til deltakelse”. Det interessante her er ikke hjemmelen, som er nokså ukontroversiell, men påstanden den støtter: ”Det [målet om deltakelse] krever et sterkt vern mot diskriminering av personer med nedsatte funksjonsevne, og fysisk tilrettelegging [...]”

Hjemlingen av *diskriminering i dårlig tilgjengelighet* styrker riktignok en forbindelse som allerede finnes i lovforslaget: Tittelen ”Forslag til diskriminerings- og tilgjengelighetslov” etablerer sammenhengen mellom de to temaene. Men den signaliserer også– ikke helt uproblematisk – at *omfortolkningen* av diskrimineringsbegrepet så snart det bringes inn på funksjonshemmedefeltet også innebærer en *avgrensning*. Målet om ikke-diskriminerende handling krever omfattende praktiske avveininger og leder til komplekse diskusjoner på nær sagt alle samfunnsområder. Hva er for eksempel rettferdige, diskrimineringsfrie ansettelsesrutiner som involverer mennesker med radikalt varierende fysiske og mentale kapasiteter?

Den kanskje minst problematiske avveiningen har å gjøre med fysisk tilrettelegging av bygninger, transportmidler og IT-tjenester, aktiviteter som faller inn under begrepet *universell utforming* (UU). Riktignok kan dette begrepet oppleves som problematisk fordi det for noen henspiller på en ikke-eksisterende *one size som fits all*²¹, men universalitet er et sterkt honnørord, og det er derfor ikke overraskende at åtte av tretten avsnitt i BLDs pressemelding tematiserer spesifikke tiltak og datoer som faller innunder UU-siden av lovforslaget. Det er for øvrig verdt å merke seg at universell utforming presenteres som en standard eller et prinsipp som dekker flere, svært heterogene grupper, som eldre og personer med barnevogn – UU er et populært tiltak, med bred politisk støtte. Til sammenligning tematiseres tiltak knyttet til arbeidsmarkedet i to avsnitt. Med dette in mente kan vi lese de påfølgende to pressemeldingene, som i kraft av sine publiseringstidspunkter utgjør tilsvar eller respons på den innledende pressemeldingen.

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (appendiks B):

FFOs pressemelding om lovforslaget later i utgangspunktet til å være en original

21 I praksis innebærer *universell utforming* en lang liste med løsninger tilpasset ulike grupper, løsninger som potensielt er uforenlige. Det klassiske eksempelet er nedfelte eller uthevede følgelinjer for svaksynte, som er mer effektive jo mer markerte de er, og tilsvarende problematiske for rullestolbrukere. Trapper er uegnede for rullestolbrukere, men foretrekkes fremfor ramper og skråplan av mange med svekket gange. Dermed bringes man raskt fra det universelle til det partikulære, altså mer avgrensede grupper med mer veldefinerte behov, og videre til spørsmålet om hvilke grupper som skal prioriteres høyst.

tekst – den refererer til departementets tekst én gang i form av sitat og én gang i form av en hyperlenke, men fører ellers fellesorganisasjonens stemme. Ved nærmere lesning viser imidlertid over 50% av teksten seg å være identisk, setning for setning, med formuleringer fra departementets pressemelding.

FFO utfører mye av sitt politiske arbeid gjennom høringsuttalelser og korrespondanse med offentlige myndigheter; denne kommentator- og debattpartnerfunksjonen ivaretas gjennom pressemeldingen. Det er derfor verdt å merke seg at alle kommentarene forholder seg til topoi som allerede er etablert av departementet: Lovens virkeområde, den ikrafttredelse, dens orientering mot trakassering og direkte diskriminering, dens prioritering av universell utforming og informasjons- og kommunikasjonsteknologi – alle disse tematiske områdene er lansert av departementet. I argumentativ forstand er det dermed en *perspektivendring* heller enn en introduksjon av nye momenter FFO foretar seg.

FFOs tydeligste markering av egne synspunkter finner sted gjennom et sitat fra organisasjonens generalsekretær, Liv Arum, som også er innfelt med portrettbilde. Arum bringer opp en positiv helhetsvurdering av og et kritisk moment til lovforslagets fravær av tidsfrister for oppgradering av eksisterende transportmidler og bygningsmasse; sitatet hennes dreier seg med andre ord også om implementeringen av universell utforming. Tidsrammene i plan- og bygningsloven forstås av FFO som utilstrekkelige, mens departementet presenterer dem nøytralt. Det er imidlertid sammenfall i topikk – ingen er uenige i at diskriminering primært handler om dårlig tilgjengelighet.

Norges Handikapforbund (appendiks C):

NHFs pressemelding er vesentlig kortere enn FFOs, og begrenser seg stort sett til evaluerende kommentarer fra forbundets leder Eilin Reinaas. Evalueringen er mer negativ enn FFOs, men kommentarfunksjonen er sammenlignbar ettersom det er de samme momentene – særlig mangelen på tidsfrister – som omtales. Ifølge Reinaas er man i NHF ”overrasket og misfornøyd med at Regjeringen ikke kommer med noen tidsfrister for når *eksisterende* bygg skal gjøres tilgjengelige”. NHF har historisk sett samarbeidet mindre tett med offentlige myndigheter enn FFO, og i større grad basert sitt arbeid på kritikk og aktivisme. Denne posisjonen markeres gjennom den skarpe tonen fra forbudslederen; med andre ord målbæres kritikken av en personlig instans.

Den institusjonelle stemmen er imidlertid mer nøytral også hos NHF. Og av de fem avsnittene konsentrerer samtlige seg om plan- og bygningsaspektet (altså UU-aspektet) av loven. Det er naturligvis problematisk å diskutere det en avsender velger *ikke* å si eller tematisere. Men det er interessant at de tre pressemeldingene viser et mønster der NGOenes grad av tilslutning til det offentlige fremlegget samsvarer med mengden sitater, ikke med tematisk fokus. De politiske posisjonene funksjonshemmedeorganisasjonene inntar kan for øvrig etterspores i de formelle høringsuttalelsene som følger i kjølvannet av pressemeldingene. FFO går i et 18 sider langt notat (28.04.2008) inn på en rekke spesifikke punkter i lovforslaget, mens NHF over

tre sider (28.04.2008) presenterer færre og mer generelle poenger²². Tre retorisk interessante momenter krystalliseres da i denne sammenhengen: Organisasjonenes gjenbruk av departementets tekststemme og topoi (både det kritiske NHF og det mer samarbeidsorienterte FFO), deres anvendelse av individuelle personaer som hovedmiddel til kritikk, og spørsmålet om hvilke funksjoner pressemeldingene utfører.

Offentligheten: Sfærer og nettverk

For å ta det siste momentet først: Gjennom pressemeldinger og beslektede tekster genererer en rekke offentlige og private institusjoner en halvoffentlig sfære der institusjonelt tilknyttede aktører (særlig statsråder og lignende) fyller alle sentrale roller og der vinklingen i all hovedsak er positiv. Sfæren er offentlig fordi tekstene er åpent tilgjengelige på internett, med en institusjonell avsender og en upersonlig adressat, men likevel begrenset: FFOs eller NHFs hjemmesider besøkes ikke av et vesentlig antall mennesker som ikke allerede er engasjert på funksjonshemmedefeltet, og tekstene forholder seg dermed til et avgrenset lezerskap. Dette gjør pressemeldingen (spesielt i den aktuelle analysesammenhengen) til et verktøy som i stor grad markerer *posisjonen på et felt*.

Med Carolyn Millers sjangerdefinisjon i bakhodet kan vi stille spørsmålet om hva slags *sosial handling* slike tekster utfører; svaret styrker tesen ovenfor. Formmessig kan vi notere oss at pressemeldingen låner sentrale trekk fra den klassiske nyhetssaken, for eksempel veksles det mellom en tilsynelatende nøytral reporterstemme (som kan presentere både den umiddelbart aktuelle saken og kontekstualiserende bakgrunnsinformasjon) og intervjuer med relevante personer (som kan kommentere og evaluere). Imidlertid faller de journalistiske kravene til objektivitet og balanse i kildebruken bort. Pressemeldingen er selektiv og eksplisitt vinklet, og dette inngår i lesernes forventninger.

Det er dermed relevant å lese FFOs og NHFs, og i noen grad også departementets pressemeldinger, ikke primært som *kunngjøringer av nyheter*, a) fordi de refererer til tidligere dokumenter, b) fordi de rettes mot et miljø som kan forventes å være orientert om deler av innhold i disse primærdokumentene, og c) fordi de ikke forventes å være engang tilnærmet objektive. Det er ikke slik å forstå at pressemeldingene er overflødige som informasjonskilder – nye opplysninger kan fremkomme – men de er kan hende viktigere idet de fungerer som befestinger av retoriske posisjoner. Det er konsensus om at ”rettferdighet” er motiverende for loven. Eventuell uenighet om hva rettferdighet *betyr* eksisterer, men tekstenes primære formål er å markere *eierskap* til rettferdighetstoposen.

Pressemeldingene inngår i denne tolkningen ikke først og fremst i en kontekst der debatten vinnes ved at synspunkter brytes direkte mot hverandre, men ved å fremme et syn på flest mulig saker, ved å ha en mening om alle relevante temaer. En

22 Høringsuttalelsene er tilgjengelige via Nasjonalt dokumentasjonssenter for personer med nedsatt funksjonsevne: <http://www.dok.no/Apen-hoering-om-diskriminerings-og-tilgjengelighetsloven-4479239.html>

annen måte å si det på er at mens hovedtemaet er gitt, kan man endre vinklingen på det. Det samme lovforslaget kan gå fra å være et prisverdig statlig initiativ til å bli et kritikkverdig og mangelfullt dokument for en NGO. Det avgjørende blir å etablere og opprettholde et referansepunkt i nettverket gjennom kontinuerlig tekstproduksjon, slik at eventuelle tredjeparter (for eksempel i massemedia) kan referere til ulike posisjoner når en sak eller en debatt skal gjengis.

Det sentrale grepet i FFOs tekst er en forholdsvis subtil dreining av innholdet i departementets opprinnelige pressemelding, der det er selve introduksjonen av FFO som en sentral aktør i teksten forandrer helhetsinntrykket kraftig. De nøytrale momentene løftes ut og gjengis mer eller mindre utslørt som FFOs egne, mens enkelte positive elementer utelates for å gi rom for a) kausalforklaring der FFOs rolle løftes frem og b) kritiske bemerkninger til lovforslaget. Samtidig ligger topikken fast; FFO har her valg å akseptere departementets premisser for hva debatten handler om.

Denne aksepten blir kamuflert. Departementets bidrag til teksten (de kamuflerte situatene) er ikke usynlig for en oppmerksom eller kritisk leser, men det er heller ikke spesielt tydelig. Dermed fremstår det i utgangspunktet som om FFO og Liv Arum bidrar med langt mer av teksten enn det som er tilfellet. En sentral effekt av dette er å konstituere FFO som en hovedkilde til informasjon på funksjonshemmedefeltet – det skal være tilstrekkelig å besøke FFOs hjemmeside for å få vite hva som foregår, samtidig som ”det som foregår” nærmest er garantert å involvere FFO i en eller annen kapasitet.

Det mindre, politisk noe mer radikale NHF har ikke slike ambisjoner. Ved å prioritere Eilin Reinaas’ kommentarer og i liten grad gjengi departementets tekst etablerer NHF en *motstemme*, der kritikken er det avgjørende. Likevel introduseres det minimalt med nye momenter – innholdet er, om noe i enda større grad foregitt av departementet hos NHF enn hos FFO.

Dette mønsteret gjentar seg i andre tekster. FFO opptrer i mange av sine pressemeldinger (enten som institusjon eller representert ved ansatte/tillitsvalgte) som en meningssterk og handlende aktør i saken, enten det er snakk om diskusjonen rundt nye pensjonsordninger eller implementering av universell utforming. Dette er karakteristisk for tekster som publiseres elektronisk av offentlige etater og større organisasjoner i sivil sektor, for eksempel Norges Røde Kors, Kultur- og kirkedepartementet og Universitetet i Oslo. Disse aktørene står hver for seg i sentrum av et nyhetsunivers der problemer blir konfrontert og løst, prosjekter blir satt i gang og evaluert, og utviklingen i all hovedsak er positivt. For en organisasjon som NHF er kritikken viktigere – men da blir tekstene kortere og knappere, og inneholder mindre ny informasjon.

Generalsekretær Liv Arum rekker i FFOs pressemelding, på knappe fire setninger, å presentere seg som *informert* (om forskjellene på nåværende og foreslått lovgivning) og *balansert* (i sin kritikk). Den tilsvarende personaen som etableres for statsråd Anniken Huitfeldt er *prinsipiell* (ved at det fastslås at ”alle har rett til deltakelse”) og *fremtidsrettet* (”det er behov for offensive tiltak”). Dette er den *visjonære* personaen: Noen ser hva som må gjøres. Med forbundsleder Eilin Reinaas møter vi

vaktbikkja, som vil følge med på at prinsippene overholdes, og den *dårlige samvittigheten*, som minner om tapte muligheter og brutte løfter.

Slike personaer er analoge, men ikke identiske, med institusjonelle selvpresentasjoner. De er midler til å uttrykke sterkere eller mer emosjonelt betonte synspunkter, mer direkte evalueringer, enn det den generiske, anonyme institusjonsstemmen kan tillate seg. Dermed skaper de også elastisitet og et visst manøvreringsrom. Det vil være mulig for statsråden å fremlegge sin personlige skuffelse over at ikke lovforslaget ble mer detaljert, samtidig som statsrådets departement i all hovedsak forsvarer forslaget. Tilsvarende vil det være mulig for en leder i ikke-statlig sektor å være personlig glad over de positive aspektene ved lovforslaget, samtidig som lederens organisasjon primært inntar en kritisk holdning.

Posisjoner og kritisk potensial

Det interessante er at denne iscenesettingen og manøvreringen finner sted innenfor et topisk landskap som har blitt etablert av den mektigste aktøren i debatten, nemlig departementet. De iscenesatte personaene og den tilhørende topiske dreiningen bidrar sammen til å styrke inntrykket av en uavhengig posisjon og et eget perspektiv, og det er min påstand at dette fungerer etosbyggende, men med få andre effekter. Som forskere innen Argumentation Within Language-skolen har påpekt består topoi av både temaer og perspektiver på temaer²³. I den tidligere gjennomgangen av de tre pressemeldingene ser vi at ingen vesentlige nye temaer blir introdusert; likevel etablerer FFO og NHF tilsynelatende distinkte posisjoner i kraft av sine evalueringer²⁴. Det gjør dem til mer synlige retoriske aktører enn de ellers ville ha vært. Det virker imidlertid usikkert hvor uavhengige posisjonene deres virkelig er. Når det tematiske spennet i pressemeldingene deres ligger så tett opp til departementets, unnlater de også å diskutere andre, potensielt interessante aspekter ved forslaget til antidiskrimineringslov – som for eksempel *hvem* som skal omfattes, altså hvem som skal regnes som funksjonshemmede²⁵. Rettferdighetstoposen ligger til grunn, men blir ikke utviklet.

Hovedtendensen i departementets posisjon blir bevart: Antidiskriminering og rettighetslovgivning er veien å gå, og dette handler primært om universell utforming. Dette er ikke en uproblematisk posisjon, gitt utviklingen (eller mangelen på utvikling) i USA siden 1990. Tilgjengeligheten til offentlige og til dels private bygg er god; situasjonen på arbeidsmarkedet er uforandret. Det er mulig å se for seg en NGO på funksjonshemmedefeltet som benytter den retoriske situasjonen foranle-

23 Jean-Claude Anscombre, *Théorie des topoï* (Paris: Kimé, 1995); Anscombre, "Topique or not topique: Formes topiques intrinsèques et forms topiques extrinsèques," *Journal of Pragmatics* 24(1995).

24 Forskningsmessig vil det være interessant å undersøke samsvaret mellom ulike ikke-statlige organisasjoners programerklærte interesseområder og de feltene der de engasjerer seg; sagt på en annen måte, hvorvidt pressemeldingene er med på å fremme organisasjonenes saker eller på å diskutere saker som andre har satt på agendaen.

25 Akkurat denne diskusjonen har vært særlig relevant i USA, der overvekt er den trolig mest omstridte kategorien.

diget av DTL til å introdusere *helt* nye momenter, til å snakke om de politiske, økonomiske og sosiale problemstillinger som overhodet ikke berøres av det statlige initiativet. Men dette ville være en mer kostnadskrevende oppgave, og en som ville være langt vanskeligere å utføre effektivt så lenge pressemeldingen skal skrives på kort tid, så lenge nyhetsjournalistikken opererer med stadig knappere tidsfrister.

Er det da slik at dynamikken som skisseres over – mellom en aktiv statlig tekst og to reaktive tekster fra NGOer – indikerer en usunn grad av konformitet? Dette spørsmålet kan naturligvis ikke besvares innenfor rammene av en enkel case-studie. Men det gir grunn til å lese pressemeldinger fra organisasjoner med en maktkritisk agenda eller et maktkritisk mandat med de intertekstuelle forbindelser svært presenterte, for å stille spørsmålet om hva som er nytt i hvilke tekster, om organisasjonen har lyktes i å presentere et reelt retorisk alternativ til aktøren som er først og størst.

Jeg legger ikke skjul på at den ovenstående diskusjonen har sterkest relevans for funksjonshemmedefeltet, av årsaker som i stor grad har å gjøre med mystifisering og politisk kritikk. Dette er et felt der strukturelle samfunnsproblemer historisk sett har blitt forklart som personlige tragedier, og der medisinske klassifikasjonssystemer har sperret for politisk-økonomisk analyse. Det er med andre ord et felt der internaliseringen og naturaliseringen av visse forklaringsmodeller og normer har hatt svært gode betingelser, og der det følgelig har vært og er et vesentlig behov for kritiske perspektiver. En fortsatt progressiv utvikling på funksjonshemmedefeltet forutsetter en retorisk kultur der kritikk av det selvsagte og vedtatte målbæres av aktører hvis stemme blir hørt. Tilsvarende vil det være uheldig hvis det som fremsstår som kritikk fra en uavhengig posisjon i stor grad viser seg å være en gjengivelse og befesting av det bestående. Helt til slutt vil jeg fremme et håp om at disse betraktningene har en viss relevans også utover funksjonshemmedefeltet, og at de analytiske grepene jeg har presentert i denne artikkelen kan gi et lite bidrag til å skille mellom skinnkritikk og substansiell kritikk.

Litteratur

- Andersen, Øivind. *I retorikkens hage*. Oslo: Universitetsforlaget, 1995.
- Anscombe, Jean-Claude. *Théorie Des Topoi*. Paris: Kimé, 1995.
- Anscombe, Jean-Claude. "Topique or Not Topique: Formes Topiques Intrinsèques Et Forms Topiques Extrinsèques." *Journal of Pragmatics* 24 (1995): 115-41.
- Barne- og likestillingsdepartementet. "Om Lov Om Forbud Mot Diskriminering På Grunn Av Nedsatt Funksjonsevne (Diskriminerings- Og Tilgjengelighetsloven)." edited by Barne- og likestillingsdepartementet. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet, 2008.
- Cherry, Roger D. "Ethos Versus Persona: Self-Representation in Written Discourse." *Written Communication* 15, no. 3 (1998 [1988]): 384-401.
- Colker, Ruth. *The Disability Pendulum: The First Decade of the Americans with Disabilities Act, Critical America*. New York: New York University Press, 2005.
- FFO. "Program 2006-2007." edited by FFO: FFO, 2007.
- Foucault, Michel. *The Birth of the Clinic; an Archaeology of Medical Perception*. New York: Pantheon Books, 1973.
- Foucault, Michel. *Madness and Civilization : A History of Insanity in the Age of Reason*. New York: Vintage, 1973.
- Gabrielsen, Jonas. *Topik - ekskursjoner i den retoriske toposlære*. Åstorp: Retorikforlaget, 2008.
- Grue, Jan. "Critical Discourse Analysis, Topoi and Mystification: Disability Policy Documents from a Norwegian Ngo." *Discourse Studies* 11, no. 3 (2009): 285-308.
- Grue, Jan. "Filmanmeldelsens Retorikk." *Rhetorica Scandinavica* 11, no. 42 (2007): 20-31.
- Grue, Lars. *Funksjonshemmet er bare et ord*. Oslo: Abstrakt forlag, 2004.
- Kjeldsen, Jens. *Retorikk i vår tid: En innføring i moderne retorisk teori*. [Oslo]: Spartacus, 2006.
- Krieger, Linda Hamilton. *Backlash against the Ada : Reinterpreting Disability Rights*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2003.
- Kristeva, Julia, Eivind Engebretsen, Berit H. Johnsen, and Ingrid Markussen. *Brev Til Presidenten: Om Mennesker Med Funksjonshemming*. Oslo: Cappelen akademisk forl., 2008.
- Miller, Carolyn. "Genre Som Sosial Handling." *Rhetorica Scandinavica* 18 (2001 [1984]): 19-35.
- Oliver, Michael. *The Politics of Disablement, Critical Texts in Social Work and the Welfare State*. London: MacMillan Press, 1990.
- Rosengren, Mats. *Doxologi - En essä om kunskap*. Åstorp: Retorikförlaget, 2008.
- Shakespeare, Tom. *Disability Rights and Wrongs*. London: Routledge, 2006.
- Stiker, Henri-Jacques. *A History of Disability, Corporealities*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999 [1982].
- Thomas, Carol. *Female Forms : Experiencing and Understanding Disability, Disability, Human Rights and Society*. Buckingham: Open University Press, 1999.
- Togeby, Ole. *Steder i bevidsthedens landskab - grene på ideernes træ*. Aarhus: Aarhus universitetsforlag, 2009.
- Wendell, Susan. *The Rejected Body: Feminist Philosophical Reflections on Disability*. New York: Routledge, 1996.
- Wodak, Ruth, and Michael Meyer, eds. *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage, 2001.

Appendiks A:

Pressemelding, publisert 04.04.2008

Nr.: 08058

Forslag til ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov:

Vern mot diskriminering av personer med nedsatt funksjonsevne

- Alle har samme rett til deltakelse i samfunnet. Det krever et sterkt vern mot diskriminering av personer med nedsatt funksjonsevne, og fysisk tilrettelegging som gir alle mulighet til å benytte ulike tilbud, sier barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt.

Regjeringen fremmet fredag forslag til en ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov som forbyr diskriminering av personer med nedsatt funksjonsevne. Loven skal gjelde på alle på alle samfunnsområder. Det innføres et diskrimineringsvern knyttet til manglende tilgjengelighet. Lovforslaget innebærer at Norge blir et foregangsland i Norden og blant de ledende i Europa på dette området.

Lovforslaget følger opp Syseutvalgets utredning NOU 2005: 8 Likeverd og tilgjengelighet. På enkelte områder går regjeringen lengre enn Syseutvalgets forslag. Forslaget omfatter forbud mot direkte og indirekte diskriminering av personer med nedsatt funksjonsevne, forbud mot å trakassere og å instruere andre om å diskriminere.

Lovforslaget inneholder en egen bestemmelse om plikt til generell tilrettelegging (universell utforming) av all virksomhet som er rettet mot allmennheten, for eksempel publikumsbygninger og tilhørende uteområder.

Universell utforming innebærer en likeverdig form for tilgjengelighet, slik at tilbudet kan brukes av flest mulig. Brudd på plikten til tilrettelegging vil være diskriminering, såfremt tilretteleggingen ikke medfører en uforholdsmessig byrde for den aktuelle virksomheten. Universell utforming ivaretar ikke bare personer med nedsatt funksjonsevne, men også eksempelvis eldre, personer med barnevogn mv.

- Et rettslig vern mot den diskriminering fysisk utestengelse fører til, vil sette en standard for diskrimineringsvern for personer med nedsatt funksjonsevne. Det vil bringe vernet opp på samme nivå som for andre diskrimineringsgrunnlag, som kjønn, etnisitet og religion, uttaler Anniken Huitfeldt.

Loven stiller også krav til informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT). All ny informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) rettet mot allmennheten skal fra 1. juli 2011 være universelt utformet. For eksisterende IKT-løsninger foreslås en endelig frist 1. januar 2021.

- Mens IKT gjør livet lettere for de fleste av oss, ekskluderer teknologien andre.

Stadig flere offentlige og private tjenester automatiseres, blant annet ved at det legges opp til bruk av internett. Mange opplever at dagens løsninger er dårlig tilpasset dem. De negative følgene av ikke å nyttiggjøre seg teknologien er økende. Å sikre tilgang til den nye teknologien for flest mulig er av stor betydning for deltakelsen i samfunnet. Offentlig sektor har et klart ansvar for å sørge for at de ulike IKT- og nettbaserte tjenestene ikke fører til nye barrierer, sier fornyings- og administrasjonsminister Heidi Grande Røys.

Et flertall av Systeutvalget foreslo tidsfrister for krav om universell utforming av nye og eksisterende bygninger og anlegg mv. Krav til nye bygninger tas inn i plan- og bygningsloven og i skjerpede krav i teknisk forskrift. Regjeringen går inn for en gradvis og prioritert tilnærming til oppgradering av eksisterende bygninger. Det åpnes for forskrifter i plan- og bygningsloven med tidsfrister for nærmere angitte bygningskategorier.

For nye transportmidler - som buss, tog, bane og skip - vil det komme krav om universell utforming i regelverket for transport.

Det foreslås også aktivitets- og rapporteringsplikt for offentlige myndigheter, arbeidsgivere og arbeidslivets organisasjoner, både i den nye diskriminerings- og tilgjengelighetsloven og i den eksisterende diskrimineringsloven. Forslaget skal bl.a. bidra til å øke rekrutteringen av personer med nedsatt funksjonsevne. Aktivitetsplikt betyr at man skal jobbe målrettet, planmessig og aktivt med å iverksette tiltak for å oppnå likestilling og hindre diskriminering, mens rapporteringsplikt er en plikt til å rapportere om de tiltakene man setter i gang. Det innføres også aktivitetsplikt knyttet til målrettet og aktiv innsats for å fremme universell utforming i de virksomheter som loven omfatter.

- Det er behov for offensive tiltak for å inkludere personer med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet og samfunnet for øvrig, sier Anniken Huitfeldt.

Loven skal håndheves av Likestillings- og diskrimineringsombudet. Tidsfristene for krav om universell utforming av IKT skal håndheves av Direktoratet for forvaltning og IKT. Departementet tar sikte på at loven skal tre i kraft fra 1. januar 2009.

Appendiks B:

Ukeseddel 12/2008

HISTORISK DAG FOR FUNKSJONSHEMMEDE - endelig kom forslaget til ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov

Etter mange års venting og iherdig innsats fra FFO og andre organisasjoners side la Regjeringen frem forslag til ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov fredag 4. april. - Dette er en gledens dag for funksjonshemmede i Norge. Loven vil utvilsomt gi menneskene vi representerer et bedre vern mot diskriminering enn det de har i dag, sier FFOs generalsekretær Liv Arum. Departementet tar sikte på at loven trer i kraft fra 1. januar 2009.

Loven skal gjelde på alle samfunnsområder. Det innføres et diskrimineringsvern knyttet til manglende tilgjengelighet. I en pressemelding skriver Barne- og likestillingsdepartementet at lovforslaget vil innebære at Norge blir et foregangsland i Norden, og blant de ledende i Europa på dette området.

På enkelte områder går Regjeringens forslag lengre enn Syseutvalgets forslag. For eksempel omfatter forslaget forbud mot direkte og indirekte diskriminering av personer med nedsatt funksjonsevne, forbud mot å trakassere og å instruere andre om å diskriminere.

Lovforslaget inneholder en egen bestemmelse om plikt til generell tilrettelegging (universell utforming) av all virksomhet som er rettet mot allmennheten, for eksempel publikumsbygninger og tilhørende uteområder.

- Dette er bra for nye bygg og uteområder. Vi vil allikevel ha en kritisk situasjon når det gjelder tilgjengelighet, ikke minst på transportområdet, sier Arum, så lenge Regjeringen ikke vil fastsette tidsfrister i loven for når eksisterende bygningsmasse og transportmidler skal være tilgjengelig.

Loven stiller også krav til informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT). All ny IKT rettet mot allmennheten skal fra 1. juli 2011 være universelt utformet. For eksisterende IKT-løsninger foreslås en endelig frist 1. januar 2021.

Krav om tidsfrister

FFO har lenge vært opptatt av at det må knyttes tidsfrister opp mot universell utforming av nye og eksisterende bygninger og anlegg mv. I forslaget som nå foreligger tas dette kravet til nye bygninger inn i plan- og bygningsloven og i skjerpede krav i teknisk forskrift. Regjeringen går inn for en gradvis og prioritert tilnærming til oppgradering av eksisterende bygninger. Det åpnes for forskrifter i plan- og bygningsloven med tidsfrister for nærmere angitte bygningskategorier.

For nye transportmidler – som buss, tog, bane og skip – vil det komme krav om universell utforming i regelverket for transport. Les pressemeldingen til departementet.

Appendiks C:

Norges Handikapforbund

Diskriminering forbudt- men ikke over alt

Fredag 4. april legger Regjeringen fram forslag til en ny Diskriminerings- og tilgjengelighetslov. Samme dag kommer også forslag til ny Plan- og bygningslov

Sistnevnte vil føre til bedre tilgjengelighet for funksjonshemmede i nye bygg som oppføres. Loven innebærer imidlertid ingen forbedringer når det gjelder krav til tilgjengelighet i bygg som allerede eksisterer.

- Norges Handikapforbund er fornøyd med at det nå kommer en lov som forbyr diskriminering av personer med funksjonsnedsettelser, og som gir pålegg om Universell Utforming på eksisterende bygg fra nyttår. Vi er imidlertid overrasket og misfornøyd med at Regjeringen ikke kommer med noen tidsfrister for når eksisterende bygg skal gjøres tilgjengelige, sier forbundsleder i NHF Eilin Reinaas.

Loven gir rett nok en mulighet for å komme med forskrifter om pålegg om forbedringer, men Reinaas understreker at denne muligheten har eksistert siden 1993 (i Plan- og bygningsloven § 89).

- Ingen regjering har så langt benyttet anledningen til å pålegge forbedring av eksisterende bygninger på grunn av dårlig tilgjengelighet. Det gjenstår nå å se om departementet vil komme med et slikt pålegg. Uten det risikerer personer med funksjonsnedsettelse fortsatt å bli utestengte og diskriminerte, sier Reinaas.